

2(10)
2025

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

УДК [37.015.3+159.922]:004.5

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-2\(10\)-461-474](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-2(10)-461-474)

Шахрай Валентина Михайлівна доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії інституційного виховання, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, тел.: (097) 783-54-29, <https://orcid.org/0000-0003-2433-0357>

ПРОВІДНІ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАПОБІГАННЯ І ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті порушено проблему пошуку ефективних шляхів запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі.

Наголошено, що протидія кібербулінгу (булінгу в цифровому освітньому середовищі) неможлива без системних дій проти булінгу, що реалізується в освітньому середовищі певного закладу освіти, а тому педагогічні дії щодо запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі мають ґрунтуватися на педагогічних підходах до запобігання і подолання булінгу в освітньому середовищі, з врахуванням особливостей виявів булінгу в цифровому просторі та з використанням цифрових інструментів у виховній роботі з учнями.

На основі аналізу вітчизняних та міжнародних документів, науково-методичних напрацювань дослідників визначено та схарактеризовано провідні педагогічні умови запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі: 1) підвищення спроможності закладу освіти щодо гарантування безпеки та всебічного зростання учнів в цифровому освітньому середовищі; 2) розвиток в учнів якостей особистості, що сприяють протидії булінгу (як захисту від нього, так і для стримування його вчинення); 3) забезпечення партнерської взаємодії школи та сім'ї щодо запобігання булінгу серед дітей шкільного віку в цифровому освітньому середовищі, підвищення педагогічної культури сім'ї, удосконалення здатності батьків до запобігання булінгу серед власних дітей; 4) використання можливостей цифрового освітнього середовища для запобігання і подолання булінгу серед учнів, що передбачає, насамперед, розроблення виховних технологій і методів запобігання і подолання булінгу із залученням цифрових інструментів.

Зазначено, що реалізація педагогічних умов запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі потребує, насамперед, використання виховних засобів і методів, забезпечення позитивної атмосфери в учнівських колективах, розвитку в учнів соціально-емоційних навичок.

Ключові слова: булінг, булінг в цифровому освітньому середовищі, запобігання, подолання, педагогічні умови, учні, педагоги, цифрові технології.

Shakhray Valentyna Mykhailivna Doctor of Sciences in Education, Associate Professor, Head at the Laboratory of Institutional Education, Institute of Problems on Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, tel.: (097) 783-54-29, <https://orcid.org/0000-0003-2433-0357>

MAIN PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR PREVENTING AND OVERCOMING BULLYING IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The article raises the problem of finding effective ways to prevent and overcome bullying in the digital educational environment.

It is emphasized that counteracting cyberbullying (bullying in the digital educational environment) is impossible without systematic actions against bullying implemented in the educational environment of a particular educational institution, and therefore pedagogical actions to prevent and overcome bullying in the digital educational environment should be based on pedagogical approaches. bullying in the educational environment, taking into account the specifics of bullying manifestations in the digital space and using digital tools in educational work with students.

Based on the analysis of domestic and international documents, scientific and methodological developments of researchers, the leading pedagogical conditions for preventing and overcoming bullying in the digital educational environment are defined and characterized: 1) increasing the ability of an educational institution to ensure the safety and comprehensive growth of students in the digital educational environment; 2) developing in students personal qualities that help counteract bullying (both protection from it and to deter its commission); 3) ensuring partnership between the school and the family to prevent bullying among school-age children in the digital educational environment, improving the pedagogical culture of the family, improving the ability of parents to prevent bullying among their own children; 4) using the capabilities of the digital educational environment to prevent and overcome bullying among students, which primarily involves the development of educational technologies and methods for preventing and overcoming bullying with the involvement of digital tools.

It is noted that the implementation of pedagogical conditions for preventing and overcoming bullying in the digital educational environment requires, first of all, the use of educational tools and methods, ensuring a positive atmosphere in student groups, and developing students' social and emotional skills.

Keywords: bullying, bullying in the digital educational environment, prevention, overcoming, pedagogical conditions, students, teachers, digital technologies.

Постановка проблеми. Булінг є явищем, що негативно впливає на фізичний та соціальний розвиток дітей та учнівської молоді. Повномасштабна війна не привела до зникнення цього загрозливого соціально-психологічного явища, а навпаки, його розширила. Наприклад, у 2023 році в Україні відкрили 96 справ про булінг у закладах освіти, а протягом останніх п'яти років їх загальне число сягнуло 614 [2]. Особливу небезпеку становить кібербулінг, що здійснюється шляхом використання електронних засобів.

Приблизно одна третина користувачів Інтернету у світі – це діти та підлітки віком до 18 років [14, С. 3]. Ширший доступ до технологій впливає на розвиток дітей та учнівської молоді, формування як просоціальної, так і антисоціальної їх поведінки. На жаль, є молоді люди, які використовують цифрові інструменти, щоб залякувати інших. Водночас деяка частина дітей та учнівської молоді страждає від знущань кривдників у кіберпросторі. На думку дослідників, якщо число виявів традиційного булінгу поволі зменшується, то кібербулінг у всьому світі швидко зростає. За результатами міжнародних досліджень (2021 р.), рівень скоєння кібербулінгу серед дітей і молоді становить 25,03%, а рівень віктимізації (постраждалі від булінгу) – 33,08% [22].

Тому важливою проблемою педагогічної науки і практики є пошук способів запобігання і подолання булінгу, зокрема булінгу в цифровому освітньому середовищі (кібербулінгу).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відмінності між булінгом і кібербулінгом, їх вплив на поведінку, соціальний розвиток, здоров'я учнів, причини булінгу і кібербулінгу досліджують Р. Еванс, У. Жанг, Ч. Жу (R. Evans, W. Zhang, C. Zhu) та інші [22; 23]. Вивчення шляхів, способів запобігання і протидії булінгу і кібербулінгу висвітлено в працях зарубіжних дослідників С. Гіндуджа, В. Коелго, Дж. Патчіна (V. Coelho, S. Hinduja, J. Patchin) та інших [15; 16; 17; 18; 19; 20]. Важливість цілеспрямованих дій закладів освіти, батьків, громади для запобігання і протидії булінгу відображено в документах міжнародних організацій, Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)», наказі МОН України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» [4; 7; 14; 21]. Окремі аспекти запобігання і подолання булінгу серед дітей та учнівської молоді, зокрема в цифровому просторі, розкривають в своїх дослідженнях Л. Канішевська, І. Сидорук, Т. Федорченко, В. Шахрай та інші [5; 9; 10; 11; 12; 13]. Водночас аналіз різноманітних досліджень булінгу і кібербулінгу показує, що дотепер чітко не визначені та несхарактеризовані

провідні педагогічні умови запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі.

Мета статті: на основі аналізу вітчизняних та міжнародних документів, науково-методичних напрацювань дослідників визначити та схарактеризувати провідні педагогічні умови запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. У ряді дослідженнях з'ясовано, що булінг і кібербулінг тісно пов'язані поміж собою і доволі часто потерпілими від булінгу і кібербулінгу є одні і ті ж самі особи. Тому протидія кібербулінгу (булінгу в цифровому освітньому середовищі) неможлива без системних дій проти булінгу, що реалізується в освітньому середовищі певного закладу освіти [11]. Вважаємо, що педагогічні дії щодо запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі мають ґрунтуватися на педагогічних підходах до запобігання і подолання булінгу в освітньому середовищі, з врахуванням особливостей виявів булінгу в цифровому просторі та з використанням цифрових інструментів у виховній роботі з учнями.

Визначимо провідні педагогічні умови, що сприятимуть успішності процесу запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі.

1. Підвищення спроможності закладу освіти щодо гарантування безпеки та всебічного зростання учнів в цифровому освітньому середовищі.

Це передбачає, насамперед, тісну взаємодію закладу освіти, його персоналу з місцевою громадою, державними органами освіти з метою зробити школу безпечнішою, дружньою до дітей, сприяти створенню позитивного, підтримуючого та стимулюючого освітнього середовища для учнів та педагогів. Особлива роль у такій співпраці належить співробітникам правоохоронних органів, зокрема шляхом організації зустрічей учнів і правоохоронців, під час яких відбувається обговорення юридичних питань, пов'язаних з булінгом та кібербулінгом.

З метою підвищення ролі закладу освіти щодо протидії різним виявам насильства, зокрема булінгу в цифровому освітньому середовищі, корисним є використання елементів програми щодо попередження булінгу, розробленої американським психологом Кеннетом Шором, яка складається з 12 кроків [8].

Необхідно забезпечити умови для кожного учасника освітнього процесу щодо вільного та відповідального використання ресурсів цифрового освітнього середовища, організації навчання та виховання на ґрунті духовно-моральних цінностей. Учні та вся шкільна спільнота мають почуватися у безпеці, захищеності та підтримці. Водночас усі учні повинні отримати інформацію, що вчинення булінгу і кібербулінгу отримає належну реакцію з боку педагогів та адміністрації закладу, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу

(цькуванню)», наказу МОН України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» [4; 7] та інших нормативних документів. Механізми звернення у випадку здійснення булінгу мають бути відомими всій шкільній спільноті, враховувати особливості різних вікових груп і бути конфіденційними. У закладі освіти має бути персонал, відповідальний за моніторинг булінгу і який здатний давати належну оцінку ефективності заходів щодо запобігання і подолання булінгу. Важливо, щоб випадки булінгу не приховувалися, а ретельно аналізувалися, на основі чого розроблявся комплекс заходів, спрямований на подолання булінгу і кібербулінгу.

Вкрай важливим є формування позитивного шкільного клімату (клімату класу), що має бути учнецентрованим та ґрунтуватися на повазі до кожного учня та турботі про нього, причетності всіх учнів до спільних справ, відповідальності один перед одним. Позитивне середовище в класі (школі) значною мірою допоможе зменшити частоту багатьох проблемних форм поведінки учнів в школі, включаючи цькування.

Переваги сприятливого шкільного клімату були виявлені завдяки чисельним дослідженням. Учні, які залучались до кібербулінгу (як ті, хто став жертвою, так і ті, хто зізнався, що залякував інших), відчували гірший клімат у своїй школі, ніж ті, хто не був залучений до кібербулінгу [17, С. 7]. Тому в закладі освіти необхідно створювати таке середовище, у якому всі учні почуватимуться комфортно, розмовляючи з дорослими про проблему булінгу, і матимуть впевненість у тому, що будуть зроблені суттєві кроки для позитивного вирішення ситуації у випадку вчинення булінгу [17].

Вирішальна роль у забезпеченні належного шкільного клімату належить педагогам. Вчителі повинні продемонструвати емоційну підтримку дітям, увагу до навчальних зусиль учнів, виховувати у них належну самооцінку, працювати над забезпеченням в закладі освіти теплої й турботливої атмосфери, водночас вимагати дотримання від учнів норм міжособистісної поведінки. Вчитель має бути прикладом уважного та шанобливого ставлення до інших і спрямовувати учнів до дій та ініціатив, що засновані на принципах взаємної підтримки. Відповідно до моделі «Мирної школи», попередження булінгу серед дітей та учнівської молоді передбачає перемену мислення педагогів. Вона зумовлює відмову від дисциплінарного підходу, в основі якого лежить покарання, а застосовування відновного підходу, який ґрунтується на дотриманні довіри між учасниками освітнього процесу, обговоренні певних конфліктних ситуацій та прийнятті спільних рішень, на формуванні ненасильницького середовища [8]. «Відновний підхід наголошує на важливості визнавати людські почуття, потреби та права. Він ставить на перше місце довіру, взаємоповагу та толерантність» [6].

Слід наголосити, що діяльність вчителя щодо запобігання і подолання булінгу потребує належної підтримки з боку керівництва закладу освіти, зокрема його сприяння у ґрунтовній професійній підготовці педагогів до діяльності, спрямованої на протидію булінгу.

Необхідним є розвиток цифрової компетентності педагогів. Цифрова компетентність педагога – здатність педагога гнучко реагувати на сучасні інновації, засвоювати нові технології, вміти орієнтувати учнів в цифровому освітньому просторі, виховувати життєві цінності. Належна цифрова компетентність педагогів дає їм можливість формувати культуру поведінки дітей й учнівської молоді в цифровому середовищі, що передбачає, зокрема, розуміння учнями різноманітних небезпек і загроз, які можуть виникати в процесі цифрової комунікації, та їхню здатність до попередження, уникання чи переборення таких небезпек і загроз, однією з яких є кібербулінг [12, С. 1383].

Чинником, що сприяє запобіганню булінгу серед дітей та учнівської молоді, є удосконалення виховної роботи в закладі освіти, насамперед в напрямі організації різних видів діяльності школярів, де кожен може знаходити шлях до самореалізації, досягати успіху, реалізовувати свої потреби та інтереси, у такий спосіб підвищуючи впевненість у собі, у своїх силах і можливостях, що може стати фундаментом для протидії булінгу і кібербулінгу. У ситуації зростаючої залежності дітей від Інтернету, що має негативний вплив на активність, самостійність, креативність учнів, доцільним є дієвіше залучення дітей та учнівської молоді до спорту, творчості, реалізації соціально орієнтованих проектів тощо.

Вагому роль у процесі запобігання і подолання булінгу має психологічна служба закладу освіти. На думку Л. Гретченко, голови комітету з сімейного права Національної асоціації адвокатів України (НААУ), «ефективним запобіжником протидії булінгу може стати розвиток та повноцінне функціонування психологічної служби закладів освіти, забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу та впровадження підходів чутливості до конфлікту, програм психоемоційної підтримки для учасників» [3].

Захистити дитину від негативного впливу цифрових технологій може реалізація освітнього процесу, побудованого на цінностях, як-от людська особистість, жива комунікація, свобода і відповідальність, пізнання і безпека.

2. *Розвиток в учнів якостей особистості, що сприяють протидії булінгу (як захисту від нього, так і для стримування його вчинення).* Насамперед слід розвивати соціальні та емоційні навички школярів. Дослідники вказують на п'ять основних соціальних та емоційних компетенцій, що допомагають у запобіганні та подоланні булінгу: самосвідомість, самоконтроль, соціальна обізнаність, навички стосунків та відповідальне прийняття рішень [15]. Самосвідомість та самоконтроль передбачають розуміння себе та управління

собою. Соціальна обізнаність і навички стосунків вимагають справжньої турботи про добробут інших. Відповідальне прийняття рішень виявляється в здатності робити конструктивний вибір сценаріїв власної поведінки та варіантів взаємодії з іншими.

Соціально-емоційні навички стають основою асертивної поведінки учнів, їхньої моральної стійкості, організації власної життєдіяльності на ґрунті духовно-моральних цінностей. За можливості, підлітки повинні ігнорувати незначні вияви draжніння чи обзивання і не реагувати на агресора, оскільки це може лише призвести до продовження проблеми. Якщо діти, що потерпають від булінгу, зможуть розвинути здатність демонструвати стійкість, коли їх атакують, це допоможе їм і в майбутньому житті, зокрема в досягненні особистого та професійного успіху, всупереч різним перепонам.

Дітей слід навчати розвивати стосунки з дорослими людьми, яким вони довіряють (батьки, учителі, хтось інший), щоб вони могли обговорити ситуації булінгу і кібербулінгу, що викликають у них дискомфорт і тривогу, та отримати підтримку. Таке спілкування з дорослим буде підґрунтям впевненості дитини в своїй силі і можливостях.

Вважаємо важливою педагогічну роботу не тільки з жертвами булінгу чи кривдниками. Необхідну увагу слід приділяти учням, які є свідками булінгу і кібербулінгу. Вони не часто втручаються, щоб підтримати потерпілих, адже бояться, що це принесе їм неприємності. Цим дітям слід наголошувати, що, активно відстоюючи слабших, вони зможуть змінити ситуацію на краще, адже самі потерпілі часто почуваються безпорадними, зляканими і потребують сторонньої допомоги.

Одним із ефективних способів запобігання і подолання булінгу є розширення знань і вмінь дітей та учнівської молоді щодо безпечного використання цифрового простору, розвиток культури поведінки дітей і молоді в цифровому середовищі. Культура поведінки в цифровому середовищі включає здатність і готовність учнів до ефективного, безпечного і критичного використання цифрових ресурсів. В основі такої культури – цифрова компетентність школярів, формування якої стає необхідним завданням сучасного закладу освіти [12].

Школярам слід наголошувати, що необхідно зберігати всі докази кібербулінгу, вести нотатник із зазначенням дат, часу та випадків агресивних дій в Інтернеті. Це може допомогти довести, як діяв той чи інший учасник кібербулінгу. У випадку кібербулінгу школярі не повинні замовчувати факти про нього, а повідомляти про будь-які переслідування, погрози, видавання кимось себе за іншу особу тощо. Важливо зосереджувати увагу дітей та підлітків на тому, що вони мають добре подумати, перш ніж робити публікації в Інтернеті, враховувати те, що їх може побачити будь-хто і використати в нечесних цілях.

Розвитку навичок, що допоможуть учням у протидії булінгу і кібербулінгу, сприяє учнівське самоврядування, залучення якомога більшого числа дітей до розробки та реалізації профілактичних програм щодо запобігання і протидії булінгу. Одним із дієвих інструментів для попередження булінгу та протидії йому є шкільна служба порозуміння (ШСП), яка своїм заданням ставить вирішення конфліктів серед учнів та їх навчання конструктивним моделям комунікації [8].

Доцільність сприяння громадській активності дітей та учнівської молоді, залучення їх до цікавих видів діяльності як способу попередження булінгу підтвердиво позицією відомих американських дослідників булінгу Дж. Патчіна і С. Гіндуджа, які стверджують, що молодих людей можна відмовити від переслідування інших, якщо вони мають досвід турботливих стосунків або беруть участь у діяльності, яку вони цінують [20, С. 190-207]. На їхню думку, лише покарання кривдників (булерів) не мають високої ефективності, адже не приводять до справжніх змін у поведінці кривдників та не стримують інших учнів. Необхідно стимулювати просоціальну поведінку школярів, створюючи для цього ситуації, де б проявлялися та поглиблювалися прагнення дітей та учнівської молоді діяти толерантно, відповідально, підтримувати інших в складних ситуаціях [18, С.424].

3. Забезпечення партнерської взаємодії школи та сім'ї щодо запобігання булінгу серед дітей шкільного віку в цифровому освітньому середовищі, підвищення педагогічної культури сім'ї, удосконалення здатності батьків до запобігання булінгу серед власних дітей. У такій взаємодії необхідно координувати дії педагогів і батьків у випадках вчинення булінгу, залучати батьків до розробки та реалізації профілактичних програм, розширювати знання батьків про основи законодавства з попередження і протидії булінгу, сприяти покращенню їхніх цифрових знань та вмінь, здатності до налагодження гармонійних стосунків з власними дітьми.

Як свідчать дослідження, негативні батьківські взаємини з дітьми пов'язані з вищим рівнем участі дітей у булінгу, тоді як позитивне батьківство пов'язане зі зменшенням булінгу. Позитивні елементи виховання, як-от теплота, структурованість та автономія/підтримка, пов'язані з меншою ймовірністю участі учнів в агресії щодо однолітків, тоді як негативні елементи виховання – відмова, хаос і примус – демонструють більшу ймовірність [16]. Слід наголосити на важливості відповідального батьківства для запобігання булінгу як у школі, так і в цифровому середовищі.

Батьки повинні усвідомлювати важливість турботи, спілкування з дітьми, необхідності активної участі у їхньому житті. Важливо, щоб батьки володіли достатніми знаннями про види і прояви емоцій та розвивали здібності й навички управління емоціями. У такий спосіб вони зможуть розпізнавати

агресивні або гнівні емоції, які виявляють їхні діти, допомагати дітям переборювати такі емоції, щоб унеможливити здійснення ними антисоціальної поведінки. Батькам слід налагоджувати доброзичливий діалог зі своїми дітьми та домовлятися про правила використання комп'ютерів і смартфонів [23]. Важливим є баланс батьківського контролю над дітьми щодо використання ними гаджетів і вільним використанням дітьми цифрових пристроїв. Водночас слід зауважити, що роль батьківського контролю залежить від впевненості дітей у тому, що їхні батьки здатні належним чином підтримувати їх, а не просто втручатися в їхнє життя, обмежувати їхню поведінку в Інтернеті та контролювати або видаляти їхні пристрої.

Найкращий спосіб, який можуть застосувати батьки, коли їхня дитина зазнає кібербулінгу, – переконатися, що вона почувається (і перебуває) у безпеці, і висловити їй безумовну підтримку. Батьки повинні продемонструвати своїм дітям словами та діями, що вони бажають одного кінцевого результату: кібербулінг має припинитися, а життя не має стати складнішим. Цього можна досягти, працюючи разом, батькам і дітям, оскільки часто доцільно взяти до уваги думку дитини щодо того, як покращити ситуацію. Надзвичайно важливо чути голос дітей і враховувати його. Об'єкти кібербулінгу (і ті, хто є його спостерігачами) повинні не сумніватись, що дорослі, яким вони розкажуть про ситуацію, втрутяться в неї, допоможуть її вирішити розумно і зважено, водночас не призводячи до ускладнень.

Загалом, батьки повинні навчати своїх дітей належно поводитися в Інтернеті так само, як вони навчають належної поведінки дітей поза мережею.

Педагоги мають допомагати батькам підвищувати їхню педагогічну та загальну культуру, працювати над зростанням батьківського авторитету. Слід наголосити, що батьки повинні усвідомити важливість співпраці з педагогами у вихованні дітей, зокрема щодо уникнення чи переборення ризиків залучення дітей до булінгу і кібербулінгу.

4. *Використання можливостей цифрового освітнього середовища для запобігання і подолання булінгу серед учнів, що передбачає, насамперед, розроблення виховних технологій і методів запобігання і подолання булінгу із залученням цифрових інструментів.* Без них неможливо уявити життя сучасної дитини, водночас вони дають можливість збагачувати форми, методи роботи з учнями, робити їх привабливими і цікавими.

Одним із таких цифрових інструментів є платформа Flipgrid [1]. За допомогою Flipgrid учні можуть створювати відео-ролики на своїх комп'ютерах або мобільних пристроях, ділитися своїми думками, набувати навичок соціальної взаємодії і висловлювати свої емоції.

Методами і технологіями запобігання і подолання булінгу на основі використання цифрових технологій можуть бути: створення учнями мульти-

медійних презентацій «Скажемо булінгу – ні!» та їх обговорення; розв’язання веб-квестів «Визначимо ефективні шляхи запобігання булінгу» (на основі матеріалів відповідної тематики, що розміщені в Інтернеті)); створення відеороликів на основі художніх творів, в яких піднімається проблема булінгу та насильства в середовищі дітей та учнівської молоді, наприклад таких: «Пампуха: повість» (А. Шавlach); «Сіль для моря, або Білий Кит» (А. Нікуліна); «Не такий: повість для підлітків, які шукають себе» (С. Гридін) тощо; стимулювання привітань учнів із святами своїх однокласників в групах в соціальних мережах (Фейсбук, Інстаграм тощо), месенджері Вайбер; виготовлення веб-плакатів, веб-малюнків з проблеми запобігання булінгу, моральних засад розвитку особистості, виховання толерантності, милосердя, життєстійкості тощо; обговорення відео-матеріалів з проблеми запобігання булінгу, що розміщені в Інтернеті; ознайомлення педагогів, батьків, учнів з освітніми серіалами на платформі «Дія. Освіта»: «Кібергігієна для молоді», «Базові знання з кібергігієни», «Про кібербулінг для підлітків», «Безпека дітей в Інтернеті для батьків», «Школа без цькування. Учителю», «Школа без цькування. Батькам» тощо.

Висновки. Запобігання і подолання булінгу серед дітей та учнівської молоді є гострою соціально-виховною проблемою, яка потребує як наукового, так і практичного розв’язання. Запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі передбачає забезпечення провідних педагогічних умов: 1) підвищення спроможності закладу освіти щодо гарантування безпеки та всебічного зростання учнів в цифровому освітньому середовищі; 2) розвиток в учнів якостей особистості, що сприяють протидії булінгу (як захисту від нього, так і для стримування його вчинення); 3) забезпечення партнерської взаємодії школи та сім’ї щодо запобігання булінгу серед дітей шкільного віку в цифровому освітньому середовищі, підвищення педагогічної культури сім’ї, удосконалення здатності батьків до запобігання булінгу серед власних дітей; 4) використання можливостей цифрового освітнього середовища для запобігання і подолання булінгу серед учнів, що передбачає, насамперед, розроблення виховних технологій і методів запобігання і подолання булінгу із залученням цифрових інструментів. Реалізація педагогічних умов запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі має базуватися, насамперед, на використанні виховних засобів і методів, забезпеченні позитивної атмосфери в учнівських колективах, розвитку в учнів соціально-емоційних навичок.

Подальші наукові розвідки будуть спрямовані на з’ясування способів підвищення компетентності педагогів щодо запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі.

Література:

1. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
2. Близько 100 справ щодо булінгу в українських школах на рік. Опендатабот. 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/bullying-in-school-2023>
3. Гретченко Л. Викоринити булінг шляхом боротьби лише з наслідками не вдасться. *Національна асоціація адвокатів України*. 2024. URL: <https://unba.org.ua/publications/9138-vikoriniti-buling-shlyahom-borot-bi-lishe-z-naslidkami-ne-vdast-sya.html>
4. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20/print>
5. Канішевська Л., Шахрай В. Особливості виховання в школі і сім'ї в умовах цифровізації. *Перспективи та інновації науки*. 2022. №4(9). С. 144-155. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-144-155](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-144-155)
6. Коваль Є. Цінності відновного підходу. *Liga.net*. 26.08.2022. URL: <https://blog.liga.net/user/yekoval/article/46662>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України. Відомості Верховної Ради, 2019, № 5, ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
8. Профілактика булінгу як пріоритетний напрямок у створенні комфортної атмосфери в школах. *Мирна школа*. URL: <https://safeschools.com.ua/novyny/prof-laktika-bulngu-yak-pr-oritetnij-napryamok-u-stvorenn-komfortnoyi-atmosferi-v-shkolah>
9. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2015. №1 (302). С. 169-173.
10. Федорченко Т. Запобігання булінгу серед школярів у закладах загальної середньої освіти як педагогічна проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2023. Вип. 27. Кн.2. С.253-267. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-2-253-267>
11. Шахрай В. Запобігання булінгу в цифровому освітньому середовищі: стан і способи вдосконалення. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 28. Кн. 2. 2024. С. 245-259. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-245-259>
12. Шахрай В. Запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі: визначення основних понять. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 1(19). С.1375-1387. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1375-1387](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1375-1387)
13. Шахрай В. М. Запобігання і подолання булінгу як наукова та соціально-виховна проблема. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Педагогіка»). 2024. № 5(33). С.1320-1333. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1320-1333](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1320-1333)
14. Children in a Digital World. The State of the World's Children : summary. New York : UNICEF. 2017. 36 p. Retrieved from <https://www.unicef.org/media/48601/file>
15. Coelho V. A., Sousa V. A Multilevel Analysis of the Relation Between Bullying Roles and Social and Emotional Competencies. *Journal of Interpersonal Violence*. 2021. № 36 (11-12). P. 5122-5144. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260518801943>
16. Hinduja S., & Patchin J. W. Bullying and Cyberbullying Offending Among US Youth: The Influence of Six Parenting Dimensions. *Journal of Child and Family Studies*. 2022. № 31, P. 1454–1473. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02208-7>

17. Hinduja S., Patchin, J. W. Cyberbullying Identification, Prevention, and Response. Cyberbullying Research Center (cyberbullying.org). 2021. 9 p. Retrieved from <https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2021.pdf>
18. Patchin J. W., Hinduja S. Cyberbullying Among Tweens in the United States. *Journal of Early Adolescence*. 2022. N. 42(3). P. 414–430. DOI: <https://doi.org/10.1177/02724316211036740>
19. Patchin J. W., Hinduja S. Measuring Cyberbullying: Implications for Research. *Aggression and Violent Behavior*. 2015. N. 23. P. 69-74.
20. Patchin J. W., Hinduja S. Deterring Teen Bullying: Assessing the Impact of Perceived Punishment From Police, Schools, and Parents. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 2018. № 16(2). P. 190-207. URL: <https://doi.org/10.1177/1541204016681057>
21. Recommendations by the Scientific Committee on preventing and addressing school bullying and cyberbullying. International conference on school bullying on 5 November, 2020. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374794>
22. Zhang W., Huang S., Lam L., Evans R., Zhu C. Cyberbullying definitions and measurements in children and adolescents: Summarizing 20 years of global efforts. *Front. Public Health. Sec. Public Mental Health*. 2022. Vol. 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1000504>
23. Zhu C., Huang S., Evans R., Zhang W. Cyberbullying Among Adolescents and Children: A Comprehensive Review of the Global Situation, Risk Factors, and Preventive Measures. *Front. Public Health*. 2021. N. 9. DOI: 10.3389/fpubh.2021.634909

References:

1. Blyzniuk, T. (2021). Tsyfrovi instrumenty dlia onlain i oflain navchannia : navchalno-metodychnyi posibnyk [Digital tools for online and offline learning: a teaching guide]. Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka. [in Ukrainian].
2. Blyzko 100 sprav shchodo bulinhu v ukrainskykh shkolakh na rik [About 100 cases of bullying in Ukrainian schools per year] (2024). *Opendatabot*. Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/bullying-in-school-2023> [in Ukrainian].
3. Hretchenko L. (2024). Vykorynty bulinh shliakhom borotby lyshe z naslidkamy ne vdastsia [It will not be possible to eradicate bullying by fighting only the consequences]. *Natsionalna asotsiatsiia advokativ Ukrainy – National Bar Association of Ukraine*. Retrieved from <https://unba.org.ua/publications/9138-vikoriniti-buling-shlyahom-borot-bi-lishe-z-naslidkami-ne-vdast-sya.html> [in Ukrainian].
4. Deiaki pytannia reahuvannia na vypadky bulinhu (tskuvannia) ta zastosuvannia zakhodiv vykhovnoho vplyvu v zakladakh osvity : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 28.12.2019 № 1646 [Some issues of response to cases of bullying (harassment) and the application of measures of educational influence in educational institutions: order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12.28.2019 No. 1646]. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20/print> [in Ukrainian].
5. Kanishevska, L., Shakhrai, V. (2022). Osoblyvosti vykhovannia v shkoli i simi v umovakh tsyvrovizatsii [Features of education in school and family under the condition of digitalization]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science*, 4(9), 144-155. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-144-155](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-144-155) [in Ukrainian].
6. Koval, Ye. (2022). Tsinnosti vidnovnoho pidkhodu [Values of the restorative approach]. *Liga.net*. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/yekoval/article/46662> [in Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo protydyi bulinhu (tskuvanni): Zakon Ukrainy [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding countering bullying: Law of Ukraine] (2019). *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Verkhovna Rada information*, 5, 33. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> [in Ukrainian].
8. Profilaktyka bulinhu yak priorityetni napriamok u stvorenni komfortnoi atmosfery v shkolakh [Bullying prevention as a priority in creating a comfortable atmosphere in schools]. *Myrna shkola – Peaceful school*. Retrieved from <https://safeschools.com.ua/novyny/prof-laktika-bul-ngu-yak-pr-oritetnij-napryamok-u-stvorenn-komfortnoyi-atmosferi-v-shkolah>
9. Sydoruk, I. (2015). Bulinh yak aktualna sotsialno-pedahohichna problema [Bulling as Social-Pedagogical Issue of the Day]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Pedagogical sciences*, 1, 169-173 [in Ukrainian].
10. Fedorchenko, T. (2023). Zapobihannia bulinhu sered shkoliariv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity yak pedahohichna problema [Bullying prevention among school students in institutions of general secondary education as a pedagogical problem]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 27(2), 253-267. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-2-253-267> [in Ukrainian].
11. Shakhrai, V. (2024). Zapobihannia bulinhu v tsyfrovomu osvitnomu seredovyshchi: stan i sposoby vdoskonalennia [Bullying prevention in the digital educational environment: status and ways to improve]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 28(2), 245-259. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-245-259> [in Ukrainian].
12. Shakhrai, V. (2024). Zapobihannia i podolannia bulinhu v tsyfrovomu osvitnomu seredovyshchi: vyznachennia osnovnykh poniat [Prevention and overcoming of bullying in the digital educational environment: defining key concepts]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 1(19), 1375-1387. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1375-1387](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1375-1387) [in Ukrainian].
13. Shakhrai, V. (2024). Zapobihannia i podolannia bulinhu yak naukova ta sotsialno-vykhovna problema [Preventing and overcoming bullying as a scientific and social and educational problem]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii (Seriia «Pedahohika») – Scientific innovations and advanced technologies" (Pedagogy Series)*, 5(33), 1320-1333. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1320-1333](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1320-1333) [in Ukrainian].
14. Children in a Digital World. The State of the World's Children : summary (2017). New York : UNICEF. Retrieved from <https://www.unicef.org/media/48601/file> [in English].
15. Coelho V. A., & Sousa V. A. (2021). Multilevel Analysis of the Relation Between Bullying Roles and Social and Emotional Competencies. *Journal of Interpersonal Violence*, 36 (11-12), 5122-5144. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260518801943> [in English].
16. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2022). Bullying and Cyberbullying Offending Among US Youth: The Influence of Six Parenting Dimensions. *Journal of Child and Family Studies*, 31, 1454–1473. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02208-7> [in English].
17. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2021). Cyberbullying Identification, Prevention, and Response. Cyberbullying Research Center (cyberbullying.org). Retrieved from <https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2021.pdf> [in English].
18. Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2022). Cyberbullying Among Tweens in the United States. *Journal of Early Adolescence*, 42(3), 414–430. DOI: <https://doi.org/10.1177/02724316211036740> [in English].

19. Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring Cyberbullying: Implications for Research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69-74. [in English].

20. Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2018). Deterring Teen Bullying: Assessing the Impact of Perceived Punishment From Police, Schools, and Parents. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 16(2), 190-207. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/1541204016681057> [in English].

21. Recommendations by the Scientific Committee on preventing and addressing school bullying and cyberbullying. International conference on school bullying on 5 November, 2020 (2020). Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374794> [in English].

22. Zhang, W., Huang, S., Lam, L., Evans, R. & Zhu, C. (2022). Cyberbullying definitions and measurements in children and adolescents: Summarizing 20 years of global efforts. *Front. Public Health. Sec. Public Mental Health*, 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1000504> [in English].

23. Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang W. (2021). Cyberbullying Among Adolescents and Children: A Comprehensive Review of the Global Situation, Risk Factors, and Preventive Measures. *Front. Public Health*, 9. DOI: 10.3389/fpubh.2021.634909 [in English].